

Eseuri de Duminică

Constantin Noica (Vitănești-Teleorman, 12/25 iulie 1909 – Sibiu, 4 decembrie 1987). A debutat în revista *Vlăstarul*, în 1927, ca elev al liceului bucureștean „Spiru Haret“. A urmat Facultatea de Litere și Filozofie din București (1928–1931), absolvită cu teza de licență *Problema lucrului în sine la Kant*. A fost bibliotecar la Seminarul de Istorie a filozofiei și membru al Asociației „Criterion“ (1932–1934). După efectuarea unor studii de specializare în Franța (1938–1939), și-a susținut la București doctoratul în filozofie cu teza *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, publicată în 1940. A fost referent pentru filozofie în cadrul Institutului Româno-German din Berlin (1941–1944). Concomitent, a editat, împreună cu C. Floru și M. Vulcănescu, patru dintre cursurile universitare ale lui Nae Ionescu și anuarul *Isoare de filosofie* (1942–1943). A avut domiciliu forțat la Câmpulung-Muscel (1949–1958) și a fost deținut politic (1958–1964). A lucrat ca cercetător la Centrul de logică al Academiei Române (1965–1975). Ultimii 12 ani i-a petrecut la Păltiniș, fiind înmormântat la schitul din apropiere.

Cărți originale, enumerate în ordinea apariției primei ediții: *Mathesis sau bucuriile simple* (1934), *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937), *Viața și filosofia lui René Descartes* (1937), *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou* (1940), *Două introduceri și o trecere spre idealism* (cu traducerea primei Introduceri kantiene a „Criticei Judecării“) (1943), *Jurnal filosofic* (1944), *Pagini despre sufletul românesc* (1944), „*Fenomenologia spiritului*“ de G. W. F. Hegel *istorisită de Constantin Noica* (1962), *Douăzeci și șapte trepte ale realului* (1969), *Platon: Lysis* (cu un eseu despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri) (1969), *Rostirea filozofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973), *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975), *Despărțirea de Goethe* (1976), *Sentimentul românesc al ființei* (1978), *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978), *Povestiri despre om (după o carte a lui Hegel: „Fenomenologia spiritului“)* (1980), *Devenirea într-o ființă*. Vol. I: *Încercare asupra filozofiei tradiționale*; Vol. II: *Tratat de ontologie* (1981), *Trei introduceri la devenirea într-o ființă* (1984), *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986), *De dignitate Europae* (lb. germ.) (1988), *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* (1990).

CONSTANTIN
NOICA

Eseuri
de Duminică

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Nota editurii

Prin 1944, Noica intenționa să-și publice într-un volum, intitulat inițial *Esseuri despre Duminică*, o selecție de articole și conferințe, majoritatea datând din 1938 și 1940. A revenit asupra acestui proiect în anii '70 (moment în care, după propria sa notație, ar fi ales pentru volum titlul *Despre o Românie binecuvântată*) și apoi prin 1985, când, vorbind prietenilor despre această carte, o numea *Eseuri de Duminică* și o considera publicabilă într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

Pentru editarea volumului de față s-au folosit cele 33 de texte alese, revăzute și ordonate de autor în anii '70, optându-se însă pentru ultimul titlu. Am avut la dispoziție acest material de bază sub formă de tăieturi din presa vremii (cele mai multe în stadiu de șpalt) sau copii dactilo, cu intervențiile ulterioare ale autorului – ceea ce face, firește, ca textele din acest volum să aibă diverse modificări față de cele inițiale (inclusiv recuperarea unor fraze probabil eliminate, la momentul respectiv, din șpalturi). Ortografia a fost actualizată, dar s-au păstrat anumite forme lexicale (de ex. *aci*, *a vroi*) sau variante morfologice (de ex. *autoriză* pentru actualul *autorizează*) folosite de autor, chiar și atunci când coexistența lor cu formele recomandate astăzi ar fi justificat o unificare în sensul actualizării.

Data și locul primei apariții în presă, respectiv momentul și emisiunea radio (în cazul conferințelor) sunt menționate – cu o singură excepție, în cazul căreia sursa n-a putut fi identificată – în lista de referințe de la sfârșitul volumului, stabilită de Marin Diaconu.

EDITURA

DESPRE O ROMÂNIE BINECUVÂNTATĂ

Ce trist păcat, deznădejdea! Îl întâlnești sub toate formele în țara noastră, începând de la forma aceea, foarte blajină în aparență, dar cât se poate de vinovată, a strâmbăturii sceptice, și până la deznădejdea gravă, iremediabilă, patetic proclamată. Oameni care n-au făcut încă nimic deznădăjduiesc de tot. Oameni care n-au fost animați de nici un soi de voință producătoare declară deschis că orice voință e condamnată, aci, mediocrității. De ce, cu ce drept, după ce experiență?

E adevărat, lipsesc multe în Țara Românească. Dacă te duci în Ardeal, vezi că orice oraș are o tradiție și un stil. Dincoace nu e nici tradiție, nici stil. Dacă te duci în străinătate, vezi că orice focar de cultură răspândește cultură adevărată. La noi există centre de cultură, dar cultura pe care o produc ele e doar simulacru. Orice comparație ai încerca e în defavoarea noastră.

Să deznădăjduim? Mi se pare că e ultimul lucru pe care ar trebui să-l facem. Sunt atâtea de întreprins, înainte de a deznădăjdui, încât nu e cu puțință ca deznădejdea să fie altceva decât o mască. Nu ni s-a spus de la început

că suntem un popor lipsit de tradiție? De ce mai stăruim în a o releva? Nu știm prea bine că nu poate fi vorba, încă, de stil și de cultură națională? De ce ne-am plânge de așa ceva, cu fiecare prilej?

Dacă întorci lucrurile pe fața cealaltă, găsești că România e o țară binecuvântată, pur și simplu, și că cine e tânăr astăzi în ea nu are decât a se ferici. E o naivitate, se va spune: dar lăsați-ne să dezvoltăm puțin această naivitate.

Închipuiți-vă, pentru a începe, că pământul românesc nu are nici măcar un secol de când rodește – și aceasta nu numai la figurat, ci chiar la propriu. Acum cincizeci, șaiszeci de ani încă, peste multe din întinsurile noastre creșteau păduri. Nu e o binecuvântare să știi că arunci sămânța într-un pământ tânăr și plin de vlagă, în timp ce, la alte popoare, nu numai sufletele, ci și pământurile sunt ostenite? Până acum câțiva ani, și astăzi chiar, oricine se ducea pe coasta dobrogeană găsea, fără nici o osteneală, monezi și obiecte vechi. N-avem tradiție, nu-i așa? Dar a scormoni cineva bine pământul acesta românesc spre a vedea dacă avem sau nu tradiție? La Sarmisegetusa, știți bine, abia acum doi ani s-au început săpăturile. În Moldova există, pare-se, o preistorie a cărei cercetare nu s-a sfârșit încă. Nu e, și de astă dată, o binecuvântare să știi că oriunde ai scormoni puțin pământul găsești ceva, ceva neștiut, nou, esențial poate, pentru rosturile de aci?

Iar în planul culturii este aidoma. Oriunde încerci să întreprinzi ceva, dai peste un câmp nou, abia deștelenit.

Cum nu are această întunecată generație tânără tot romantismul începutului? Tot ce faci e început, și nu depinde decât de tine pentru a fi început temeinic. Istoria literară abia începe, și ea. Să tot fii erudit, în această țară unde numai teren de erudiție nu-ți lipsește. Sunt mai multe inedite în secolul nouăsprezece românesc decât opere editate, de asta poate fi oricine sigur. Cum nu-i apucă pe tinerii noștri febra de a scoate la lumină atâtea comori care-i așteaptă pe aici, prin preajma lor, prin manuscrisele Academiei, prin hârtiile câte unei familii cu tradiție, peste tot unde e firesc să fie! Cercetarea critică, și ea, este încă îngăduită într-o foarte întinsă măsură. Până acum câțiva ani se mai putea scrie cu folos despre Eminescu, și orice teză de licență asupra-i avea sorți să devină o piesă culturală. Astăzi, în afară de Eminescu, oricine poate fi cercetat cu folos. Ce așteptăm? Hasdeu este nepublicat și necunoscut. Scrisorile lui Duiliu Zamfirescu, pe care le publică de câțeva vreme o revistă românească, pun foarte multe lucruri într-o lumină nouă. Peste tot poate fi aruncată lumină nouă și sunt multe colțuri în care e nevoie doar de lumină, căci nici atâta n-a fost până acum.

Dacă cineva ar vrea să aibă măsura fericirii noastre cărturărești, ar face bine să se uite la tovarășii săi, cărturari și tineri, din Apus. Ar face bine să se gândească la tinerii aceia din Italia, care lucrează teze despre Coșbuc sau literatura românească de astăzi, probabil pentru că nu mai au prea multe de lămurit într-ale lor.

Ar face bine să se uite la tinerii aceia francezi, care au studiat până și bucătăria, da, felurile de mâncare ale

secolului optsprezece francez, și care acum își îndreaptă atenția către problemele coloniale, iarăși pentru că nu mai au mare lucru de făcut la ei acasă. Sau, mai bine: e întotdeauna ceva de făcut în sânul unei culturi mari, dar pentru a da rezultate interesante nu ți se cere numai muncă, ci și inteligență sau ingeniozitate. Aici, la noi, puțină muncă ar ajunge. E mai ușor să fim deznădăjduiți decât să fim silitori?

Nu am vroi să avem aerul că predicăm cumiștenia, acea cumiștenie nătângă, dincoace și dincolo de care nu este nimic. Dar nu se poate admite ca inteligența și neliniștea omului tânăr de azi să fie numai prilej de scepticism și deznădejde, iar nu și de creație. E prea mult îndemn la lucru, în împrejurările culturale pe care le trăim, pentru a nu simți, sau pentru a nu face pe alții să simtă, că avem cu toții o oarecare misiune de îndeplinit.

Și mai este ceva binecuvântat în alcătuirea românească de azi. E faptul că, dacă vroidm să fim cărturari, putem fi numai cărturari, sau, dacă vroidm să fim altceva, putem să fim numai altceva. Nu mai apasă asupra conștiințelor noastre obsesii, așa cum era cea a întregirii neamului. Nu mai suntem datori să închinăm, cel puțin jumătate din puterea noastră de a vroi și visa, unui ideal pe care lumea nu-l putea ști apropiat, dar pentru care era datoare să lupte în prezentul vieții ei istorice. Vom avea și noi, poate, însărcinări politice de îndeplinit. Va fi apăsând și asupra noastră o mare misiune națională, pe care e momentul s-o descifrăm. Dar nu mai trăim

sub obsesii: sub unica, nobila, dar istovitoare obsesie care trebuie să fi secătuit de vlagă atâtea suflete mari ale trecutului românesc.

Pentru ce s-au jertfit aceștia, dacă nu pentru a ne da nouă libertatea de a fi astăzi și altceva decât luptători, și altceva decât niște sacrificaii? Pentru ce a renunțat, ceasuri întregi pe zi, la cărturărie Titu Maiorescu, sau alt om înzestrat al generației sale – căci acesta nu era poate un obsedat al mitului întregirii – decât pentru a îngădui celor de azi să cărturărească în voie, în atâta voie câtă poate fi îngăduită vreodată de nevoile unei societăți în plină dezvoltare?

Binecuvântată este, prin urmare, această Românie în care orice muncă e rodnică, și munca însăși, dreptul la muncă, e rodul cel mai frumos pe care-l culegem de pe urma înaintașilor noștri. Nu de multe ori în istoria unui neam individul are acest drept de a se realiza pe sine prin muncă și de a îmbogăți în același timp societatea, în prelungirea, iar nu împotriva dorințelor ei. Cândva, cultura românească va fi și ea obosită, iar cuvântul românesc va fi călătorit peste toată harta gândului. Atunci vor apărea creatorii cei mari, negreșit: atunci geniul va putea fi românesc; dar atunci munca nu va însemna nimic, sau va însemna atât de puțin, prin ea însăși, încât cei mulți vor privi cu jind spre noi.

Să te ferești, spunea cineva, să te jinduiască cei de pe urmă pentru ceea ce puteai să faci!

ȚINEȚI MINTE...

Poate că și cititorul e obsedat de reclama aceea care se transmite de câțva timp prin radio: „Țineți minte trei cuvinte...” și urmează cele trei cuvinte pe care, nu știu cum se face, dar le uit neîncetat.

Nu e ceva ciudat în întâmplarea aceasta? În definitiv, atâta tot te roagă oamenii: să memorezi trei cuvinte. Iar tu nu memorezi trei, ci patru (țineți – minte – trei – cuvinte). Și totuși, în loc să știi ceva, un lucru care poate ți-ar fi și ție de folos, nu numai fabricantului cu reclama, știi doar că ar trebui să știi ceva. Așadar, nu ții minte decât pe jumătate: dar exact jumătatea care nu-ți trebuie.

Mi se pare că așa facem cu foarte multe întâmplări și învățăminte din viața aceasta, plină de întâmplări și învățăminte. Ținem noi minte câte ceva din ele, dar mai ales ceea ce *nu* trebuie. Adesea fiindcă lucrul accesoriu e prin el însuși mai atrăgător decât cel esențial (după cum în reclama de mai sus tocmai partea accesorie, „țineți minte trei cuvinte”, era în versuri). Dar în cele mai multe cazuri reținem accesoriul pur și simplu fiindcă antipatizăm lucrul esențial.

Și cum să nu antipatizăm esențialul? E așa de auster, așa de grav, așa de incomod. Ce plicticos ar fi să ne silească cineva să știm legile căderii corpurilor, după Newton, în loc să ne mărginim a ști chestia – chiar inexactă, cum pretind unii distinși învățați – a măru-lui care i-a căzut în cap. Iar dacă biografia lui Kant e nițel mai plăcută decât doctrina sa – e fiindcă în cea dintâi figurează și câteva date care nu dovedesc nimic serios, de pildă faptul că filozoful juca din când în când câte o partidă de biliard sau că, spre bătrânețe, obișnuia să prefere vinul roșu celui alb.

A, dar acum îmi aduc aminte totul: „Țineți minte trei cuvinte: vin, șampanie, Rhein!“ Sigur că da, „vin, șampanie, Rhein“. Sau „vin, șampanie, Mott“? Mi se pare că era Mott. Sau nu, Rhein...

Ei, dar acum ne-am încurcat de-a binelea. Așadar, tocmai când lucrurile păreau că se limpezesc, se întunecă definitiv. Și nu e întristător la culme? Vine cineva și te roagă să ții minte trei cuvinte: și nu ții minte trei, ci de două ori trei, adică șase (țineți – minte – trei – cuvinte – vin – șampanie). Iar tocmai la al șaptelea, cuvântul magic, cheia, adevărul, esența, tocmai acolo te înfunzi. Hotărât, e un destin în toate astea: destinul de-a ști neconținut totul, afară de puținul care trebuia știut.

Dar e și vina celor care stăpânesc acest puțin. La urma urmelor, de ce ni-l îmbracă în tot felul de lucruri accesorii, care ne satisfac setea de-a ști fără să știm, propriu vorbind, nimic? De ce nu ne spun simplu, deschis, cinstit, adevărul lor, unicul lor adevăr? Să spună

de pildă: Mott, Mott, Mott. Sau: Rhein, Rhein, Rhein. Și am înțelege, poate. Nu exista oare în Antichitate un grec care credea că toată lumea se reduce la un fel de Unu nemișcat, ceea ce-l făcea să exclame, pur și simplu: Unule, Unule, Unule?

Și totuși mă gândesc că nici soluția aceasta n-ar fi cea ideală. Pe zidurile tunelului prin care circulă metroul din Paris stă scris: Dubonnet, Dubonnet, Dubonnet... Iată un negustor care lucrează cinstit și sigur, mi-am spus văzând reclama aceea lipsită de orice literatură. Dar nici astăzi nu știu ce e „Dubonnet“!

Așa că, știu eu? Poate au nițică dreptate și cei cu literatura. Dar mi se pare că ar trebui convocat un congres...

Cuprins

<i>Nota editurii</i>	5
Despre o Românie binecuvântată	7
Țineți minte... ..	12
Întâmplări cu dragoste	15
Despre nesuferita inteligență	18
Eseu despre Duminică	20
Fiul risipitor și fratele său	24
România de totdeauna	27
Împăcare cu lumea	31
L-am, nu l'am	37
Cartea pe care n-o citea Ioana d'Arc	42
Cât valorează o explicație	45
Titu Maiorescu și lumea noastră	48
Istoria românească și România vie	55
Revolta lui Werther	59
Cum sfârșesc civilizațiile... ..	63
Voltaire și lectura unică	67
Însemnări despre feminitate	70
Între idealism și raționalism	75
De la izolare la singurătate	80
A fi simplu	86
A fi premiant	90

Cultura și omul tânăr	93
Despre omul mediocru	98
Despre plictiseală	105
Încotro merge cugetul contemporan	112
Foloasele sufletești ale vacanței	119
Organizarea durerii	126
Celălalt umanism	132
Cărți reprezentative: <i>Critica rațiunii pure</i>	139
Extazul religios	146
Formă, formare, informare	156
Gândirea filozofică	164
Despre noroc	172
<i>Referințe</i>	179